

SOCIALE STRATIFICATIE EN SOCIALE MOBILITEIT

Indrukken van de ISA-wereldconferentie in Madrid

Harry Ganzeboom

(vakgroep Empirisch-Theoretische Sociologie, Rijksuniversiteit Utrecht)

Sociale Wetenschappen (33-3), 1990, 208-211

De Research Committee 28 (RC28) on Social Stratification & Social Mobility van de International Sociological Association is een bijzonder actieve organisatie met een betrekkelijk lang teruggaande traditie. Na een zeer grote activiteit in de jaren '50 en een relatieve stilte in de jaren '60, komt zij sinds 1973 doorgaans eenmaal of tweemaal per jaar ergens ter wereld (veel afwisselend in Noord-Amerika en Europa) bijeen. Zo waren er in de afgelopen drie jaar (sinds de vorige Wereldconferentie in India) bijeenkomsten in Berkeley, Madison (University of Wisconsin), Haifa, Nürnberg, Utrecht en Palo Alto (Stanford University). De RC28 bestaat uit ca. 300 leden uit meer dan 30 landen, van wie ongeveer de helft met enige regelmaat de bijeenkomsten bezoekt. Binnen RC28 bestaan voorts intensieve bilaterale internationale contacten, alsook enige met nog grotere frequentie bijeenkomende subgroepen.

De leden van RC28 houden zich bezig met het onderzoek van de sociale stratificatie in de ruimste zin van het woord: men kan wellicht het onderwerp weinig minder algemeen omschrijven dan met de aanduiding dat elk model waarin opleiding, beroep of inkomen een rol speelt binnen het kader van RC28 valt. (Interessant genoeg bestaan er op al deze drie gebieden ook nog gespecialiseerde ISA Research Committees.) Van oudsher bestaat er in RC28 echter een sterke aandacht voor overdracht van sociale ongelijkheid tussen generaties. Er is ook zo iets als een centraal programma van de RC28: het onder leiding van Erikson (Stockholm), Goldthorpe (Oxford) en Müller (Mannheim) uitgevoerde CASMIN (Comparative Analysis of Social Mobility in Industrial Nations) project. Dit project bestaat uit het zo nauwkeurig mogelijk vergelijkbaar maken van opleidings- en beroepsgegevens van grote intergenerationele mobiliteitssurveys gehouden in 13 landen in de jaren '70. Binnen het kader hiervan is onder meer de standaard klassenindeling van Goldthorpe (de zgn. EGP-indeling) ontwikkeld. Onder de op de bijeenkomsten gepresenteerde papers zijn geavanceerde, kwantitatieve empirische analyses doorgaans veruit in de meerderheid: een kwalitatieve aanpak komt slechts bij uitzondering voor, niet-empirisch werk is nog zeldzamer.

Nederlanders zijn er waren in RC28 goed vertegenwoordigd. In de jaren '50 speelde de Leidse groep rondom Van Heek een vooraanstaande rol, tegenwoordig participeren stratificatiesociologen uit Amsterdam, Groningen, Nijmegen, Tilburg en Utrecht regelmatig in de bijeenkomsten.

De bijeenkomsten van de Research Committee op de Wereldconferenties betekenen op een bepaalde manier een inbreuk op het reguliere werkprogramma van de RC28. Doordat het programma van de reguliere bijeenkomsten telkens door één persoon in elkaar wordt gezet en de stratificatiesociologen dan 'onder

elkaar' zijn, ziet men er vaak meer vaste leden van de RC dan op de Wereldconferenties, waar de onregelmatigheid van het programma de vaste leden vaak lijkt af te schrikken. Niettemin ben ik persoonlijk oorspronkelijk bij RC28 verzeild geraakt, omdat ik tijdens de Wereldconferentie in Mexico City in 1982 de bijeenkomsten ervan als een oase van wetenschappelijkheid ervoer temidden van een volstreekte chaos. Na soortgelijke ervaringen in New Delhi, heb ik in Madrid de proef op de som maar niet meer genomen. In vergelijking met de Wereldconferentie in New Delhi in 1986 staken de tien sessies van de RC28 in Madrid aanzienlijk beter in elkaar. (De omstandigheden waaronder de sessies gehouden moesten worden waren echter erbarmelijk en aanzienlijk minder goed dan in New Delhi.) Standaard sessies waren die met betrekking tot: Stratificatie in Ontwikkelingslanden, Stratificatie & Leefstijlen, Vrouwen & Stratificatie, Migratie & Mobiliteit en Veranderingen in Mobiliteitspatronen. Opmerkelijk was dat er met betrekking tot Biografische Aanpakken van Sociale Ongelijkheid zowel een kwalitatieve sessie als een kwantitatieve sessie was. Van een discussie tussen beide groepen was echter geen sprake.

Een min of meer mislukte sessie was die over 'Klasse & Stratificatie', onder welke titel een poging stak om de internationale groep rondom Erik Olin Wright te interesseren voor participatie in de Research Committee. Het programma van deze marxistisch geïnspireerde groep, die werkt aan een zeer uitgebreid empirisch project met betrekking tot klassestructuren in verschillende landen zou zeer goed binnen het programma van RC28 passen, maar verdraagt zich kennelijk slecht met de weberiaanse klasseconceptie à la Goldthorpe die dominant is binnen de RC28. In de sessie werd echter door slechts één representant van de Wright groep een paper gepresenteerd.

Interessant daarentegen was de sessie georganiseerd door de Hedström (Stockholm) over 'Sociale Stratificatie in Industriële Samenlevingen', niet in het minst vanwege een paper van Hallaby (een naaste collega van Wright in Wisconsin), die het onderscheidend vermogen van Wrights klassedefinitie aan een scherpe empirische analyse onderwierp en daarover met negatieve bevindingen kwam. Sörensen (Harvard University) kwam op basis van theoretische overwegingen tot dezelfde conclusie met betrekking tot alle mogelijke discrete opvattingen van sociale stratificatie, inclusief die van Goldthorpe. De andere papers in deze sessie lieten alle een meer modelmatige aanpak van stratificatieproblemen zien.

Ook de sessie over 'Methoden en Modellen in Stratificatie-Onderzoek' liet een aantal nieuwe ontwikkelingen zien. Luijkx & Hagenaars (Tilburg) rapporteerden over de latente klassen-analyse van zeer omvangrijke mobiliteitstabellen, Yamaguchi & Treiman (Los Angeles) over asymmetrische associatiemodellen, Wakliem (Cornell University) over diagonale referentiemodellen voor effecten van sociale stijging en daling. Het beste paper in deze sessie was evenwel dat van Hout & Hauser (Berkeley/Madison-Wisconsin) waarin de resultaten van het voornoemde CASMIN project aan een heranalyse werd onderworpen. Het was werk in de beste traditie van RC28: voorgaand werk van leden werd bekritiseerd op basis van gedetailleerde heranalyse. Houts & Hausers bevinding was dat de CASMIN auteurs de similariteit tussen landen wat betreft intergenerationele beroepsmobiliteit sterk overschatten.

Veruit de belangrijkste bijeenkomst van de RC28 in Madrid was ten slotte de door Shavit (Haifa) en Blossfeld (Florence) georganiseerde dubbele sessie over opleidingsmobiliteit. Deze sessies lieten de kracht van RC28 goed zien. De beide organisatoren hadden stratificatiesociologen uit verschillende landen aan het werk gezet om het door Mare (University of Wisconsin) ontwikkelde transitie-model van opleidingsloopbanen toe te passen op geboortecohorten. Er werden papers gepresenteerd over Engeland, Hongarije, Ierland, Israel, Italië, Japan, Nederland, Polen, Taiwan, Tsjecho-Slowakije, Verenigde Staten en Zweden, met een afsluitende discussie door Mare zelf. Het model van Mare behelst het uiteenleggen van het bereikte schoolniveau in afzonderlijke overgangen, die vervolgens aan logit-analyse worden onderworpen. De centrale bevinding van Mare (die in elk land werd gerepliceerd) is dat de invloed van het ouderlijk milieu afneemt met het niveau van de transitie: de kansen van ouders uit hogere statusgroepen om de schoolsucceskansen van hun kinderen te bevorderen zijn bijvoorbeeld veel groter bij de overgangen rondom de leeftijd 12-14 jaar dan bij de overgang naar tertiair onderwijs. Tezamen met de in alle landen optredende historische groei van uiteindelijk bereikt niveau zorgt dit ervoor dat er in jongere cohorten een geringere associatie bestaat tussen de status van de ouders en het opleidingsniveau van hun kinderen dan in oudere cohorten. Het overblijvende strijdpunt is eigenlijk of over cohorten gezien de invloed van ouders op elke transitie afneemt, toeneemt of gelijkblijft. De algemene teneur hier is dat -uitgesplitst naar transities- de sociale ongelijkheid van onderwijskansen tussen statusgroepen bij de vroegste transities afneemt, terwijl ze bij de latere transities enigszins toeneemt. Dit laatste is evenwel niet voldoende om het effect van de algemene opleidingsgroei te compenseren. Dit is een inzicht van groot belang, niet in het minst voor het onderwijsbeleid, omdat het -anders dan de gangbare theorie van Boudon- suggereert dat een algemene verhoging van het onderwijsniveau de sociale ongelijkheid in onderwijskansen vermindert.

Shavits en Blossfelds visie op internationaal vergelijkende analyse is dat zij liever afzonderlijke papers over elk land en onderwijsstelsel naast elkaar zetten dan expliciet gegevens van verschillende landen op identieke manier proberen te coderen. Daarover kan men andere inzichten hebben -schrijver dezes denkt er niet zo over- maar dit laat onverlet dat het indrukwekkend was om te zien hoe een centraal ontwikkeld model, vorm gegeven in niet meer dan twee memo's van enige kantjes, binnen een jaar na het ontstaan van het initiatief, tot zoveel resultaat leidde. De papers van deze twee sessies zullen verschijnen in een bundel bij Westview Press.

DE STAND VAN ZAKEN IN DE SOCIOLOGIE Opgemaakt anno 1990 te Madrid

H. Becker

(vakgroep Planning, Organisatie en Beleid, Rijksuniversiteit Utrecht)

Op het Wereldcongres Sociologie 1990 is langs meerdere wegen geprobeerd een kritisch overzicht te verkrijgen van de 'state of the art' in de discipline. Welk beeld vertoont het vak, bezien vanuit deze evaluaties? Gaarne voldoe ik aan het verzoek van de redactie van Sociale Wetenschappen om een overzicht te bieden van: de papers, die in de ad hoc sessie over 'Achievements in Sociology' zijn gepresenteerd, de daarop gevolgde discussie, alsmede onderdelen van het symposium over 'Rational Choice Theory'.

Uitgangspunt voor de ad hoc sessie vormde het boek 'What has Sociology Achieved?' (Bryant en Becker, 1990; zie ook Becker, Leeuw en Verrips, 1990). Het openingpaper over 'In Search of Achievement in Sociology' (Becker) ging allereerst na, welke 'achievements' tussen 1955 en 1990 bij de uitbreiding van sociologische kennis naar voren zijn gekomen. Als voorbeelden uit de jaren 1955-1968 werden genoemd: 'The Awareness of Dying' (Glaser and Strauss, 1965) en 'The American Occupational Structure' (Blau and Duncan, 1967). Voor de periode 1969-1990 kwamen uit de sociologie in het algemeen en afzonderlijk voor de analytische traditie binnen de sociologie eveneens voorbeelden uit de evaluaties ter sprake. Bijvoorbeeld 'Social Change as Redefinition of Roles' (Gadourek, 1982).

Bij het analyseren van de evaluaties valt op, dat omstreeks 1980 een trendbreuk ligt. Voordien ging het in 'state of the art' publikaties primair om de crisis binnen de sociologie. Daarna staat het bespreken van vorderingen centraal en verdwijnt het spreken over een crisis grotendeels. Is deze trendbreuk alleen in de 'state of the art' publikaties aan te treffen of correspondeert hij met veranderingen in de beoefening van de sociologie zelf? Geargumenteed wordt, dat inderdaad in de discipline eind jaren zeventig de voorwaarden voor het maken van vorderingen gunstig waren en dat daarvan gebruik is gemaakt (vgl. Becker, Leeuw en Verrips, 1990).

Het openingpaper verkent vervolgens de criteria, die bij het identificeren van vorderingen bij de uitbreiding van kennis in gebruik zijn. Geargumenteed wordt, dat systematiek, verifieerbaarheid en relevantie, als door Laeyendecker (1981) gereconstrueerd, inderdaad als 'criteria in use' zijn te beschouwen. Daarna komt de methodiek voor het opmaken van een 'state of the art' in een discipline als de sociologie aan de orde. Een volledige 'state of the art' van de sociologie dient behalve de uitbreiding van kennis ook de toepassing van kennis, de verbetering